

УДК 346.1

До питання про сутність позову та позовної форми захисту права

М. П. Курило,

доктор юридичних наук, доцент,
перший проректор Сумського національного
аграрного університету

Розглядаються питання розуміння позову і позовної форми захисту права. Показано, що еволюція поглядів на сутність позову відображає фундаментальний характер змін цивільного судочинства. Обґрунтовано процесуальне розуміння позову. Позов як процесуальний інструментарій дозволяє подолати характерну для правових процедур і судочинства (і не тільки адміністративного) в цілому проблему вибору вихідних параметрів здійснення процесуальної діяльності і циклів правозастосування.

Підкреслюється, що позовна форма вже не обмежена приватноправовими відносинами. Звертається увага на зміни підходів до непозовних проваджень. Розглядається характер участі сторін у судочинстві як ключова характеристика позовної форми захисту права. Доведено, що позов і позовна форма захисту права є визначальними для динамічної характеристики судочинства, зокрема, для формування перевірочних стадій судочинства, а також поділу процесуальної діяльності суду і осіб, які беруть участь у справі на етапи (цикли правозастосування).

Формулюється поняття «позовна форма захисту права». Зроблено висновок, що позовна форма захисту права прийнятна для розгляду різних категорій спірних справ, що вирішуються в порядку так званого цивілістичного процесу. Особливості об'єкта судового захисту обумовлюють основні відмінності й характеристики непозовних проваджень у структурі цивілістичного процесу.

***Ключові слова:** позов, позовне провадження, цивілістичний процес, змагання сторін, непозовні провадження, спосіб захисту.*

Курило Н. П. К вопросу о сущности иска и исковой формы защиты права

Рассматриваются вопросы понимания иска и исковой формы защиты права. Показано, что эволюция взглядов на сущность иска отражает фундаментальный характер изменений

© Курило Микола Петрович – доктор юридичних наук, доцент, перший проректор Сумського національного аграрного університету

гражданского судопроизводства. Обосновано процессуальное понимание иска. Иск как процессуальный инструментарий позволяет преодолеть характерную для правовых процедур и судопроизводства (и не только административного) в целом проблему выбора исходных параметров осуществления процессуальной деятельности и циклов правоприменения.

Подчеркивается, что исковая форма уже не ограничена частноправовыми отношениями. Обращается внимание на изменения подходов к неисковым производствам. Рассматривается характер участия сторон в судопроизводстве как ключевая характеристика исковой формы защиты права. Доказано, что иск и исковая форма защиты права являются определяющими для динамичной характеристики судопроизводства, в частности, для формирования проверочных стадий судопроизводства, а также деления процессуальной деятельности суда и лиц, участвующих в деле на этапы (циклы правоприменения).

Формулируется понятие «исковая форма защиты права». Сделан взвод о том, что исковая форма защиты права приемлема для рассмотрения различных категорий спорных дел, разрешаемых в порядке так называемого цивилистического процесса. Особенности объекта судебной защиты обуславливают основные отличия и характеристики неисковых производств в структуре цивилистического процесса.

Ключевые слова: иск, исковое производство, цивилистический процесс, состязание сторон, неисковые производства, способ защиты.

Kurilo Nikolay. Essence of the Claim and the Claim Form of Rights Vindication

The article deals with urgent problems of understanding the terms “claim” and “claim form of rights vindication”. The author notices that the evolution of views on the essence of the claim reflects the fundamental nature of the changes in civil procedure. The need to re-examine the category of “claim” is in line with the development of the legal system, including the establishment of administrative justice, convergence trends of civil and commercial proceedings, the importance of simplifying and speeding up the procedure.

The paper analyses theoretical principles that are the axiomatic base of doctrine claim studying. The author substantiates the procedural understanding of the claim and notes that the value of the right is manifested in its vindication. The adequacy of remedies is an indicator of the effectiveness of the right vindication system. The author draws to the conclusion about the claim being a universal remedy.

The researcher argues that understanding the claim as a procedural phenomenon highlights its instrumental role which is particularly important for understanding the claim form of rights vindications, its compliance with the nature of the protected rights and interests that updates the search of its fundamental characteristics. The claim as a procedural tool lets overcome some typical for legal procedures and legal proceedings as a whole (and not only administrative) problems of the choice of initial parameters of the procedural activity and law enforcement cycles.

Key words: claim, contentious proceedings, civil law process, competition of the parties (adversary principles of the parties), non-contentious proceedings, remedy.

Аналізуючи еволюцію правової теорії та законодавства про цивільне судочинство й оцінюючи процеси реформування сфери цивільної юрисдикції, слід зазначити необхідність звернення і, можливо, навіть переосмислення сформованого понятійно-категоріального апарату, предмета та системи цивільного процесуального права, його основних інститутів. Йдеться не тільки про важливість реалізації очікувань і потреб суспільства у швидкому і справедливому суді, а й про наукове обґрунтування найбільш оптимальних шляхів цих змін. Формування в таких умовах моделі правосуддя в цивільних справах можливе лише на основі розробки нових підходів до розуміння тих конструкцій, які мають незмінно ціннісне значення для наслідування і розвитку цивілістичної процесуальної думки та цивільного судочинства.

У цьому сенсі особливе місце по праву належить категорії позову та позовного провадження, що має багатовікову історію розвитку та уособлює, по суті, унікальну спадщину римського права і процесу. Віковою практикою цивілістичного процесу, зазначає Т. В. Сахнова, напрацьовані такі вічні цінності, втрата яких призвела б до знищення самого процесу. У їх переліку позов і позовна форма захисту права повинні бути названі в першу чергу¹.

У проблематиці позову і позовної форми захисту права фокусуються питання забезпечення ефективності та доступності правосуддя, які найбільш гостро звучать сьогодні, зокрема, у контексті розширення сфери використання позову як засобу захисту порушеного права та оптимізації процесуальної діяльності, особливостей позовного захисту права за різними категоріями цивільних справ та ін. Зрештою, йдеться про необхідність розробки довгострокового прогнозу розвитку цивільного судочинства, де дедалі відчутніша тенденція уніфікації судових процедур і формування єдиного цивілістичного процесу.

У світлі висловлених зауважень не буде перебільшенням стверджувати, що нині не втрачає значущості подальша розробка проблеми позову і позовної форми захисту права. Теоретичну основу вивчення позову становлять праці учених-процесуалістів – фундаторів науки цивільного процесуального права Є. В. Васьковського, В. М. Гордона, М. А. Гурвича, А. О. Добровольського, П. Ф. Єлісейкіна, О. П. Клеймана, Є. О. Нефедьєва, П. В. Логінова, Н. О. Чечиної, Д. М. Чечота, М. Й. Штефана, К. С. Юдельсона та ін.

З плином часу стає очевидним їх внесок у формування доктрини позову, положення якої виходять за межі власне позовного провадження, стаючи теоретичною основою формування непозовних форм різного ступеня складності. При цьому варто підкреслити, що залишилася поза остаточним науковим розв'язанням низка проблем теоретичного та прикладного характеру, так або інакше пов'язаних із загальною проблематикою позову. Зокрема, це питання про природу позову, співвідношення позову і права на позов, право на пред'явлення позову і право на його задоволення, межі можливого застосування позову тощо.

Перелік дискусійних питань може бути продовжений, але навряд чи може бути знайдена інша категорія, вивчення якої викликає такі полярні підходи. Не останню роль у концептуальному розходженні поглядів відіграє динаміка розвитку цієї категорії, її еволюція, яка відображає фундаментальний характер змін цивільного судочинства та якості судових процедур. Причини переосмислення категорії «позов», перебувають у площині змін самої правової системи, зокрема створення адміністративної юстиції, яка сприйняла доктрину адміністративного позову, виразних тенденцій зближення цивільного і господарського судочинства, які засновані на спірному характері справ, що вирішуються, спрощення

¹ Сахнова Т. В. О концептуальных категориях исковой защиты (к дискуссии о современном понимании иска) / Т. В. Сахнова // Арбитражный и гражданский процесс. – 2006. – № 2. – С. 42.

і прискорення судочинства тощо². Не ставлячи завдання детального висвітлення етапів становлення вчення про позов, зупинимось коротко лише на тих теоретичних положеннях, які є базою вивчення його доктрини.

Як правило, у цивілістичній процесуальній науці прийнято групувати судження про сутність позову за чотирма самостійними напрямками.

Перший напрям пов'язаний з уявленням про позов як матеріально-правову вимогу позивача до відповідача³.

На противагу цьому ряд вчених-процесуалістів виступили на підтримку так званої процесуальної концепції розуміння позову. На думку її прихильників, позов є зверненням до суду першої інстанції з вимогою про захист спірного суб'єктивного цивільного права або охоронюваного законом інтересу, звернення за вирішенням спору про право цивільне⁴.

Третій напрям розуміння позову пов'язаний зі спробами об'єднати матеріально-правову і процесуально-правову сторони позову. Правознавці вважали, що позов є складним поняттям, що поєднує в собі дві вимоги: одна (матеріально-правова) спрямована до відповідача і є одночасно предметом позову, а друга (процесуально-правова) – про захист права, спрямована до суду⁵.

У низці праць учених-процесуалістів отримала розвиток концепція позову, що передбачає його існування в матеріальному (цивільно-правовому) і процесуальному сенсах⁶.

Аналізуючи представлені позиції, що відображають, по суті, традиції формування шкіл і різних напрямів вивчення цивільного процесуального права, ми підтримуємо процесуальне розуміння позову з урахуванням таких положень.

² Про проблеми формування на ниві вітчизняного правознавства єдиного цивілістичного процесу див.: Курило М. П. Єдність цивілістичного процесу: проблеми теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / М. П. Курило. – К., 2014.

³ Добровольский А. А. Основные проблемы исковой формы защиты права / А. А. Добровольский, С. А. Иванова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1979. – С. 19; Кострова Н. М. Право на обращение в суд за судебной защитой в советском гражданском процессе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Н. М. Кострова; СЮИ им. Д. И. Курского. – Саратов, 1970. – С. 4; Мухамедшин Р. К. Изменение иска в гражданском судопроизводстве : дис. ... канд. юрид. наук / Мухамедшин Р. К. – М., 1981 – С. 12, 14.

⁴ Гордон В. М. Основание иска в составе изменения исковых требований / Гордон В. М. – Ярославль : Типография Губернского правления, 1906. – С. 4 – 5; Гольмстен А. Х. Учебник русского гражданского судопроизводства / Гольмстен А. Х. – СПб. : Тип. М. Меркушева. – 1913. – С. 147; Елисейкин П. Ф. Предмет судебной деятельности в советском гражданском процессе (его понятие, место и значение) : автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра юрид. наук / П. Ф. Елисейкин ; ЛГУ им. А. А. Жданова. – Л., 1974. – С. 9; Жеруолис И. А. К вопросу о сущности исковой формы советского гражданского процесса / И. А. Жеруолис // Правоведение. – 1966. – № 4. – С. 60 – 68; Логинов П. В. Сущность иска и признаки индивидуализации хозяйственного спора в арбитражном процессе / Логинов П. В. // Вопросы теории и практики гражданского процесса: межвуз. науч. сб. ; Сарат. юрид. ин-т им. Д. И. Курского ; редкол.: проф. Р. Е. Гукасян и др.. – Саратов : Изд-во Саратовского университета, 1976. – С. 62 – 65; Юдельсон К. С. Советский гражданский процесс : учебник / Юдельсон К. С. – М. : Госюриздат, 1956. – С. 199.

⁵ Клейнман А. Ф. Основные вопросы учения об иске в советском гражданском процессе / Клейнман А. Ф. – М. : ВШ МВД СССР, 1959. – С. 5-22; Штефан М. Й. Цивільний процес / Штефан М. Й. – К. : Ін Юре, 2001. – С. 322-335.

⁶ Зейдер Н. Б. Элементы иска в советском гражданском процессе / Н. Б. Зейдер // Ученые записки Саратовского юридического института имени Д. И. Курского. – 1965. – Вып. 4. – С. 132 – 186; Чечина Н. А. Основные направления развития науки советского гражданского процессуального права / Чечина Н. А. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1987. – С. 19 – 23.

Перевага матеріального права над процесуальним тривалий період була чи не єдиною теоретичною базою правових досліджень, і не тільки проблем позову. Н. О. Чечіна так писала про взаємозв'язок матеріального і процесуального права: по-перше, процесуальне право є засобом реалізації норм матеріального права в певних конфліктних ситуаціях; по-друге, зміни в даній сфері суспільних відносин, як правило, насамперед позначаються на матеріальній галузі права і лише у зв'язку з цим виникає потреба у зміні процесуальної галузі⁷. Вважаємо, що подібні погляди на сучасному етапі вимагають певного переосмислення. Нерозривний зв'язок права і процесу відомий ще з часів римського права (*actio habere – ius habere*). Цінність права виявляється в його незмінному захисті, що виразно демонструє і практика європейських судових інстанцій, визначаючи достатність правових засобів показником ефективності системи захисту права в цілому⁸. В цьому сенсі правомірно ставити питання про те, що позов є універсальним засобом захисту права.

У цьому зв'язку не можна оминати увагою і висновки дослідників: розвиток змагальності й відмова від дії принципу об'єктивної істини в цивільному судочинстві призводять до втрати правом на позов у матеріальному сенсі свого значення⁹. І це ще одне підтвердження обґрунтованості саме процесуального розуміння позову.

Крім того, уявлення про позов як суто процесуальне явище підкреслює його інструментальну роль, яка особливо важлива для пізнання позовної форми захисту права, її відповідності характеру прав та інтересів, що захищаються. Не випадково дослідники відзначають конститутивне значення позовного провадження для формування галузей процесуального права, тенденції до його фундаменталізації¹⁰.

З огляду на це актуалізується дослідження позовної форми захисту права, і насамперед виявлення її основних характеристик. Як правило, для позовної форми захисту права характерні такі основні ознаки:

- а) загальний предмет розгляду – цивільна справа, спір про право, предметом якого є матеріально-правова вимога однієї особи до іншої (позов);
- б) наявність спору про право передбачає наявність суб'єктів з протилежними юридичними інтересами, тобто сторін, незалежно від характеру матеріально-правового зв'язку між ними;
- в) порядок розгляду і вирішення справи заздалегідь визначений законом чи іншою нормою права;
- г) порядок розгляду і вирішення спору передбачає певний комплекс правових (процесуальних) гарантій, що забезпечують участь сторін під

⁷ Чечина Н. А. Гражданский кодекс и гражданское процессуальное законодательство / Н.А. Чечина // Правоведение. – 1995. – № 4-5. – С. 73.

⁸ Коллоквиум «Повышение эффективности выполнения требований Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод на национальном уровне». Стокгольм, Швеция, 9 – 10 июня 2008 г. // Права человека. – 2008. – № 8. – С. 10 – 14.

⁹ Макаров В. В. Теория иска в гражданском процессуальном праве России и Германии : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. юрид. наук / В. В. Макаров. – М., 2007. – С. 8.

¹⁰ Позовне провадження : монографія / [В. В. Комаров та ін.] ; за ред. проф. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – С. 8, 10.

час розгляду спору, їх рівність у використанні засобів захисту, законність і обґрунтованість рішення у справі;

д) вирішення спору компетентним і незалежним органом цивільної юрисдикції;

е) позовне провадження має змагальний характер, сторони перебувають у рівному становищі¹¹.

Подібні уявлення про позовну форму захисту права були сформульовані ще в радянський період розвитку цивілістичної процесуальної думки, з властивим їй акцентом на матеріальні відносини, в яких знаходить застосування позовна форма, відсуваючи на другий план власне характеристики її сутності. Тому дискусія про даний предмет ще далека від завершення. Постійне оновлення законодавства сприяє розвитку правової теорії, появі нових аспектів пізнання правових явищ¹². У цьому зв'язку Т. В. Сахнова слушно зазначає, що позов стає процесуальним засобом захисту не лише приватноправових, а й публічних інтересів. Вимога про захист уже виходить за межі цивілістичного інтересу, в позовному провадженні захищаються корпоративні, організаційні відносини, які, хоча і пов'язані з цивільними, але не тотожні їм¹³.

Важко не погодитися із цим твердженням. Уже накопичена певна емпірична база функціонування адміністративної юстиції та здійснення адміністративного судочинства, в основі якого уявлення про універсальність позову та прийнятність позовного провадження для захисту публічних прав. При цьому важливо не тільки використовувати категорію позову для позначення правової вимоги, а й закріпити основні ознаки позовної форми. Водночас така постановка питання актуалізує пошук інших сутнісних характеристик адміністративного судочинства як самостійної форми здійснення правосуддя. Позов як процесуальний інструментарій дозволяє подолати характерну для правових процедур і судочинства (і не тільки адміністративного) в цілому проблему вибору вихідних параметрів здійснення процесуальної діяльності і циклів правозастосування.

Це не єдиний аспект розгляду й дослідження позову. Відбуваються зміни в структурі цивільного судочинства. Позовна форма вже не обмежена приватноправовими відносинами. Звертає на себе увагу зміна підходів і до непозовних проваджень. Як відзначають дослідники, незначна кількість винятків для окремого провадження порівняно з позовним провадженням неможливості для його кваліфікації як окремої процесуальної форми¹⁴.

Самостійною процесуальною формою є і судовий наказ, впровадження якого в законодавство обумовлено необхідністю оптимізації цивільної

¹¹ *Гражданский процесс* / под ред. Треушников М. К. – М. : Городец-издат, 2001. – С. 185-187.

¹² Сьогодні позовне провадження відображає результат постійного руху та удосконалення реалізації права на суд, правосуддя та належні судові процедури як фундаментальні концепти розвитку сучасної процесуальної доктрини і практики. Детальніше про це див.: *Курило М. П. Єдність цивілістичного процесу: проблеми теорії і практики* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук / М. П. Курило. – К., 2014.

¹³ *Сахнова Т. В.* Цит. робота. – С. 42.

¹⁴ *Юдин А. В.* Особое производство в арбитражном процессе : дис. ... канд. юрид. наук / Юдин А. В. – Самара, 2002. – С. 74.

процесуальної діяльності¹⁵. Оцінюючи відомі конструкції (моделі) судового наказу, які варіюються від самостійного виду проваджень до процедури в рамках позовного провадження, зауважимо, що в основі судового наказу вимоги, які, як правило, мають позовний характер, однак їх розгляд відбувається в дещо іншому, непозовному порядку.

Висловлені зауваження свідчать про важливість розробки додаткової аргументації виділення самостійних процесуальних форм, виявлення особливостей непозовних порядків, їх порівняння з позовним провадженням і детальний аналіз.

Повернемося, однак, до характеристики основних ознак позовної форми захисту права, зокрема, до сторін спору, а саме: до характеру їх участі в судочинстві, прав і обов'язків як ключової ознаки їх процесуального статусу. Підкреслення змагального характеру позовного провадження і рівного становища сторін уже стало хрестоматійним у дослідженнях учених-процесуалістів. Проте межі впливу принципів змагальності та рівності сторін на сутність позовного провадження можуть бути суттєво розширені.

Змагальність визначає характеристики моделі цивільного судочинства, точніше, моделі різних видів процесу. Це дозволяє зробити висновок про відсутність жорсткого зв'язку між принципами змагальності та рівності сторін і позовною формою захисту права. Швидше може йтися про особливості практики реалізації в тому чи іншому провадженні ідей змагальності та забезпечення рівних процесуальних можливостей для сторін спору. Зрозуміло, що реалізація розглянутих принципів відрізнятиметься в позовному, окремому і наказному провадженнях, що зумовить відмінності в порядку розгляду цивільних справ. Наприклад, процесуальною формою судового розгляду для справ позовного провадження є судове засідання, що дозволяє провести повноцінне змагання сторін. Для непозовних форм захисту права проведення такого засідання доцільне тільки у справах окремого провадження, чим пояснюється можливість появи спору про право.

Характерною особливістю змагальної моделі цивілістичного процесу є взаємодія сторін і суду, насамперед у питаннях концентрації доказового матеріалу. Конструкція тягаря доказування – особлива риса позовної форми захисту права. На противагу цьому повноваження суду *ex officio* чужі для природи позову, що, однак, не виключає можливості їх нормативної регламентації для непозовних проваджень.

Звернемо увагу на ще одну особливість. Позов і позовна форма захисту права є визначальними для динамічної характеристики судочинства, зокрема, для формування перевірочних стадій судочинства, а також поділу процесуальної діяльності суду і осіб, які беруть участь у справі, на етапи

¹⁵ *Проблеми теорії та практики цивільного судочинства* : монографія / [В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін.]. – Х. : Харків юридичний, 2008. – С. 282. Решетняк В. И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе / В. И. Решетняк, И. И. Черных – М. : Городец, 1997. – С. 63; Черемин М. А. Приказное производство в российском гражданском процессе / Черемин М. А. – М. : Городец, 2001. – С. 77-78.

(цикли правозастосування). Важливо в цьому зв'язку, що вченими, із часів появи роботи О. Бюлова, цивільний процес розглядається як складне, комплексне процесуальне правовідношення¹⁶. Це положення може бути застосоване тільки до позовного провадження.

Винесення та оголошення судового рішення є останньою частиною судового засідання. Наявність у законодавстві норм про зміст судового рішення викликана необхідністю дотримання процесуальної форми розгляду та вирішення судових справ. Черговість, відповідно до якої викладається судове рішення, також встановлена законодавцем з урахуванням процесуальної форми. Зокрема, висновки резолютивної частини завжди повинні бути адекватними даним, викладеним у попередніх частинах. Наприклад, загальні дані містяться у вступній частині рішення; динаміку спору можна простежити в описовій частині. Сполучною ланкою між описом і висновками служить мотивувальна частина, яка містить пояснення, чому суд дійшов тих чи інших висновків¹⁷. Для ухвал суду встановлено інші правила, що дає можливість їх кваліфікації як судових актів, які вирішують додаткові й проміжні питання. У сукупності судове рішення й ухвала створюють систему судових актів позовного провадження. Певна специфіка характерна для непозовних форм захисту права. Наприклад, вимоги до судового наказу тощо.

Отже, позовна форма захисту права – це визначений законом порядок розгляду спорів про право, що виникли у зв'язку з можливим порушенням або оспорюванням прав та інтересів суб'єктів правовідносин з метою їх захисту або відновлення, який передбачає змагання сторін і рівні процесуальні можливості обґрунтування правової позиції.

Позовна форма захисту права прийнятна для розгляду різних категорій спірних справ, що вирішуються в порядку так званого цивілістичного процесу. Особливості об'єкта судового захисту обумовлюють основні відмінності й характеристики непозовних проваджень у структурі цивілістичного процесу.

Kurilo Nikolay. Essence of the Claim and the Claim Form of Rights Vindication

The article deals with urgent problems of understanding the terms “claim” and “claim form of rights vindication”. The author notices that the evolution of views on the essence of the claim reflects the fundamental nature of the changes in civil procedure. The need to re-examine the category of “claim” is in line with the development of the legal system, including the establishment of administrative justice, convergence trends of civil and commercial proceedings, the importance of simplifying and speeding up the procedure.

The paper analyses theoretical principles that are the axiomatic base of doctrine claim studying. The author substantiates the procedural understanding of the claim and notes that the

¹⁶ Гольмстен А. Х. Юридическая квалификация гражданского процесса / Гольмстен А. Х. – Казань : Типография Дорре, 1916. – С. 2; Щеглов В. Н. Советское гражданское процессуальное право (понятие, предмет и метод, принципы, гражданское процессуальное правоотношение) : Лекции / Щеглов В. Н. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1976. – С. 71; Мозолин В. П. Гражданско-процессуальное правоотношение по советскому праву : автореф. дисс. на соискание научн. степени канд. юрид. наук. – М.: 1954. – С.10; Гурвич М. А. К вопросу о предмете науки советского гражданского процесса / М. А. Гурвич // Ученые записки ВИЮН. – 1955. – Вып.4. – С. 49-50 и др.

¹⁷ Латкин А. А. Процессуальная форма разрешения дел в арбитражном суде первой инстанции (исковое производство) : дис. ... канд. юрид. наук / Латкин А. А. – Самара, 2003. – С. 146.

value of the right is manifested in its vindication. The adequacy of remedies is an indicator of the effectiveness of the right vindication system. The author draws to the conclusion about the claim being a universal remedy.

The researcher argues that understanding the claim as a procedural phenomenon highlights its instrumental role which is particularly important for understanding the claim form of rights vindications, its compliance with the nature of the protected rights and interests that updates the search of its fundamental characteristics. The claim as a procedural tool lets overcome some typical for legal procedures and legal proceedings as a whole (and not only administrative) problems of the choice of initial parameters of the procedural activity and law enforcement cycles.

The paper emphasizes that the claim form is not limited only to private law relations. Attention is paid to changes in approaches to non-contentious proceedings. The author proves the importance of developing further arguments for allocation of independent procedural forms, identifying features of unenforceable procedures, and their comparison with contentious proceedings.

The author examines the nature of the participation of the parties in the proceedings as a key characteristic of the claim form of rights vindication and observes the impact of adversary principles and equality principles of the parties on its essence. The article substantiates the position that adversary principles determine the characteristics of the model of various types of process, indicating the absence of a rigid connection between the adversary principles and equality principles of the parties and the claim form of rights vindication. The researcher analyzes the peculiarities of the implementation in this or that proceeding of adversary principles and provision of equal procedural opportunities for the parties of the dispute.

The paper emphasizes that the structure of burden of proof is a distinctive feature of the claim form of rights vindication. The ex officio powers of the court are alien to the nature of the claim that, however, does not exclude the possibility of their normative regulation for non-contentious proceedings. The claim and the claim form of rights vindication are crucial for the dynamic characteristics of the legal proceedings and, in particular, for the formation of verifying stages of the legal proceedings, as well as the division of the procedural activities of the court and the parties involved in the case into the stages (law enforcement cycles).

The author formulates the concept of “claim form of rights vindication”. It is a procedure defined by the law that considers disputes about the right arising from the alleged violation or disputing the rights and interests of the subjects of legal relations in order to protect or restore them, providing competition of the parties and equal procedural opportunities to justify the legal position. It is concluded that the claim form of rights vindication is acceptable to consider different categories of contentious cases resolved today in the course of civil procedure. Features of the object of judicial remedy cause major differences and characteristics of non-contentious proceedings in the structure of the civil law process.

Key words: claim, contentious proceedings, civil law process, competition of the parties (adversary principles of the parties), non-contentious proceedings, remedy.